

СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЇ «СМУТОК» (НА МАТЕРІАЛІ ЛІРИКИ ЛІНИ КОСТЕНКО)

Березовська-Савчук Н. А. Синтаксичні засоби вираження емоції «смуток» (на матеріалі лірики Ліни Костенко).

У статті висвітлено основні підходи до визначення сутності понять «емоція», «емоційність», «емотивність»; подано класифікації емоційних станів; проаналізовано категорійну природу емотивності; розглянуто особливості вербальної репрезентації емоцій, мовні засоби вираження емоції смутку на синтаксичному рівні.

Ключові слова: емоції, конструктивні емоції, емоційність, емотивність, синтаксичні засоби вираження емоцій.

Березовская-Савчук Н. А. Синтаксические средства выражения эмоции «печаль» (на материале лирики Лины Костенко).

В статье освещены основные подходы к определению понятий «эмоция», «эмоциональность», «эмотивность»; представлены классификации эмоциональных состояний; проанализирована категориальная природа эмотивности; рассмотрены особенности вербальной репрезентации эмоций, языковые средства выражения эмоции печали на синтаксическом уровне.

Ключевые слова: эмоции, конструктивные эмоции, эмоциональность, эмотивность, синтаксические средства выражения эмоций.

Berezovska-Savchuk N. A. Syntax means of expressing emotions “sadness” (based on lyrics by Lina Kostenko).

In the article clarifies that the problem of verbal representation of emotions is relevant for modern linguistic, because during studying of the language of the text, except logical-subject semantics, which reflects the concept of human thinking, it is important to take into account also its emotional aspect; analyzed the basic approaches to the definition of the essence of the concepts of “emotion”, “emotionality”, “emotivity”; it is noted that emotions are a subjective relation of a person to objects and phenomena of the surrounding reality, it is emphasized that emotivity is a semantic property of a language with the help of a system of various means to express emotionality as a fact of the psyche.

In the proposed study provides classification of emotional states, it is emphasized that all basic emotions can be constructive, that have a positive value for a person, it is found that emotion of sadness can accompany both positive (constructive) experiences and feelings of a person; reviewed categorical nature of emotivity, peculiarities of verbal

representation of emotions; It is noted that the verbal representation of emotion of sadness at the syntactic level is facilitated by structural formations with a certain emotivity code that express emotivity due to an unusual syntactic structure; found that syntactic means of expressing emotion of sadness are occasional, informative, inductive, inverted sentences, inserts, repetitions, interruptions, incompleteness of syntactic structures, parsed structures.

Key words: emotions, constructive emotions, emotionality, emotivity, syntactic means of expressing emotions.

Сучасні лінгвістичні дослідження дедалі частіше спрямовані на пошук моделей мовного і мовленнєвого впливу на емоційну сферу адресата, механізмів вербального вираження емоцій людини як репрезентанта мовної картини світу, на вивчення складної природи категорії емотивності.

У сучасному науковому дискурсі проблема вербальної репрезентації емоцій (емотивності) зумовила існування різних підходів до її вивчення: психолінгвістичного (Н. Вітт, М. Гамзюк, Е. Носенко, О. Шахнарович та ін.), стилістичного (Є. Азнаурова, Н. Бойко, Т. Матвєєва, В. Чабаненко й ін.), комунікативного (Я. Гнезділова, Н. Дорогович, Л. Піотровська, В. Маслова, В. Шаховский та ін.), лінгвокультурологічного (А. Вежбицька, С. Воркачев, А. Селяєв та ін.), когнітивного (А. Баранов, Ф. Данеш та ін.). У лінгвістичних працях науковців розробляються концепції емотивності, створюється й систематизується термінологічний апарат цієї категорії, подаються класифікації емотивів, аналізуються емотивні засоби різних мовних рівнів [12, с. 147]. Отже, породження та емоційне сприйняття тексту на сьогодні є однією з найважливіших проблем лінгвістики. Однак попри широку зацікавленість дослідників питаннями емотивності тексту, проблема вербальної репрезентації емоцій потребує подальшого вивчення, адже під час дослідження мови тексту, крім логіко-предметної семантики, яка відображає поняття людського мислення, важливо враховувати також і його емотивний аспект.

У лінгвістиці на сьогодні відсутня єдність у поглядах на сутність явища емотивності, немає однозначного розуміння понять «емоційність», «емотивність», їх співвідношення, наявні розбіжності в їх трактуваннях. Експлікація емоційності та емотивності пов'язана з розумінням емоцій як людських переживань, почуттів через їх вербальну фіксацію. Н. Бойко вважає, що «на мовному рівні емоційність трансформується в емотивність, яка відбивається, відображається,

позначається й закріплюється в семантиці лексичної одиниці як її окремих (додатковий) компонент» [2, с. 136]. Л. Піотровська розглядає емотивність як функцію мовних одиниць, пов'язану з вираженням емоційного ставлення мовця до об'єктивної дійсності [9, с. 28]. За В. Шаховським, емотивність – це семантична властивість мови за допомогою системи різних засобів виражати емоційність як факт психіки [13, с. 24]. Отже, мовному рівні психологічній категорії «емоційність» відповідає поняття «емотивність». Емотивність, на відміну від емоційності, не спонтанна сфера вираження емоцій, а усвідомлювана ознака мовлення, що спричиняє вживання таких мовних засобів, які надають йому емоційності.

Емотивність має категорійний статус на різних рівнях мовної і мовленнєвої систем – фонологічному, морфологічному, синтаксичному. Наукові пошуки щодо реалізації категорії емотивності залишаються актуальними. На сьогодні невирішеними є багато питань, пов'язаних із вивченням динаміки емотивного значення, емотивної комунікації і прагматики, складових частин емотивного компонента значення на синтаксичному рівні мови.

В. Шаховський вважає, що емотивна функція мовних одиниць визначається здатністю мовця осмислювати висловлювання та свідомо здійснювати вибір мовної одиниці з певним емотивним кодом [13, с. 112]. Емотивні синтаксичні засоби мають високий маніпулятивний і сугестивний потенціал. Вони апелюють до почуттів, емоцій та стереотипів адресата, створюють емотивний зміст і емотивну тональність тексту.

Емоція, що постає як психологічна та лінгвістична категорія, втілює суб'єктивне відображення дійсності людиною, оскільки саме емоції найчастіше складають мотиваційну основу її діяльності. Найбільш ґрунтовно емоції досліджуються у психології, проте психологія не має єдиної теорії емоційних станів, і різні науковці інтерпретують сам термін «емоція» по-різному. О. Леонтьєв зазначав, що емоції – це переживання, які представляють собою довготривалий стан, що лише іноді проявляється в зовнішній поведінці [6], К. Ізард наголошував, що емоція – це щось, що переживається як почуття, яке мотивує, організовує і направляє сприйняття, мислення й дії [4]. Г. Ріві запропонувала трактувати емоції як реакції на зовнішні та внутрішні чинники, які можуть тривати від декількох секунд до декількох годин [14, с. 24]. Проаналізувавши запропоновані

науковцями визначення емоцій, доходимо висновку, що емоції – це суб'єктивне ставлення людини до предметів і явищ навколишньої дійсності; саме за допомогою емоцій людина виражає своє ставлення до того, що відбувається.

Над проблемою створення універсальної класифікації базових емоційних станів працювало багато науковців, зокрема: А. Вежбицька, Р. Вудвортс, Б. Додонов, П. Екман, К. Ізард, О. Леонтьєв та ін. Проте на сьогодні немає єдиної класифікації. О. Леонтьєв для проведення класифікації виділяв три ознаки: 1) знак – позитивні / негативні; 2) час появи – передбачувальні / констатувальні; 3) спрямованість – спрямовані на себе / спрямовані на зовнішні об'єкти [6]. К. Ізард поділяв емоції на позитивні / негативні та виділяв такі базові емоції: інтерес / хвилювання, радість, горе / страждання, гнів, відраза, зневага, страх, подив, сором, провина [4, с. 64–65]. П. Екман виділив 6 базових емоційних проявів: гнів, страх, відраза, подив, смуток, радість [10].

Більшість дослідників як у царині лінгвістичних, так і психологічних наук погоджуються з тим, що всі емоції умовно можна поділити на позитивні та негативні. Позитивні емоції – це ті, що пов'язані із задоволенням потреб, негативні – ті, що викликають почуття незадоволення й вимагають зміни ситуації. Проте такий поділ є узагальненим, а саме поняття «позитивні / негативні емоції» потребує уточнення. Наприклад, спалах гніву може сприяти виживанню людини, захисту власної гідності; емоція страху часто стає регулятором агресивності та слугує утвердженню соціального порядку; емоція радості, якщо в її основі є приховані мотиви, може призвести до негативних наслідків.

Л. Ніколаєнко вважає, що в науковому обігу (як у психології, так і в мовознавстві) цілком слушним буде запровадити терміни «конструктивні» й «деструктивні» емоції, що дасть змогу глибоко й усебічно описувати емоції, «не обмежуючись лише інтелектуальною оцінкою ситуації як бажаної чи небажаної для суб'єкта» [8, с. 45–46]. Відповідний підхід сприятиме зарахуванню тієї чи тієї емоції до розряду позитивних або негативних залежно від того, який вплив вона чинить на внутрішньо-особистісні процеси й процеси взаємодії особистості з найближчим соціальним оточенням. Уважаємо, що всі базові емоції можуть бути конструктивним, тобто такими, що мають

позитивне значення для людини. У пропонованій науковій розвідці зроблено спробу визначення синтаксичних засобів вираження конструктивної емоції «смуток».

Смуток – емоція, що виникає через розчарування, психологічну ізоляцію, втрату перспективи в досягненні мети, розлуку з близькою людиною, загалом, через втрату чогось значущого, що може завдати людині сильного морального болю. Хоч смуток науковці зараховують здебільшого до негативних емоцій, гадаємо, він може супроводжувати й позитивні (конструктивні) переживання й почуття людини. Смуток часто стає так званою рушійною силою, допомагає людині поглянути на світ но-новому, змушує її цінувати життя та близьких, замислитись над тим, що було колись несуттєвим.

Науковці (Н. Лук'янова В. Маслово, В. Шаховський та ін.) визнають, що беземоційних текстів загалом не буває, адже будь-який текст потенційно здатен певним чином впливати на свідомість і поведінку читача. Саме емоційність забезпечує мовленнєве спілкування, впливаючи на реципієнта. Емотивність в тексті виявляється відображенням різноманітних аспектів людської емоційності і в той же час є характеристикою мовних і текстових засобів, які слугують для кодування емотивного змісту.

Синтаксичні конструкції мають значний потенціал для вираження емоційних відтінків мови. Під емоційним синтаксисом потрібно розуміти особливі структурні утворення, метою яких є передача не стільки основного змісту повідомлення, скільки суб'єктивно-оцінного, емоційно забарвленого ставлення того, хто говорить, до предмета думки [1, с. 13]. Для вираження емоційного ставлення суб'єкта до явищ навколишнього світу використовуються речення і звороти різної будови, які «цілком занурені у стихію комунікації, унаслідок чого <...> об'єктивізуються й різко контрастують із емоційно нейтральними синтаксичними структурами» [12, с. 168]. Синтаксичні мовні засоби в поетичних творах Ліни Костенко є одним із домінантних чинників вираження емотивності, вони виділяють вагоме, сприяють психологізації текстів, наповнюють їх емоціями за рахунок незвичайної синтаксичної будови. Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що на синтаксичному рівні для вираження емоції «смуток» Ліна Костенко вживає окличні, питальні, спонукальні, інвертовані речення, вставні елементи. Чим вищий ступінь емоційного напруження, тим вищий ступінь дезорганізації

синтаксичної структури. Перерваність, незакінченість синтаксичних конструкцій, повтори, парцельовані структури характерні для високої концентрації емоції смутку.

Окличні речення є особливим типом висловлювань, у яких формально-синтаксичне значення поєднується з додатковою конотацією. Водночас із певною думкою ці речення виражають різноманітні емоції мовця (радість, здивування, захоплення, смуток, страх, жах, іронію тощо). Основною інтенцією мовця є саме вираження емоцій, а структурне значення речення відступає на другий план. Причому визначити, яку саме емоцію виражає це речення досить часто можна лише з допомогою контексту. Основним показником вираження емотивної функції в них є такий супrasegmentний засіб, як інтонація, що в реченнях зазначеного типу робить повідомлення, питання, накази й прохання більш виразними (яскравими). У досліджуваних поезіях Ліни Костенко окличні речення репрезентують емоцію смутку, відтворюють оцінку (жаль, віру, замилювання), спонукування до дії, напр.: *Звання, і прізвища, і дати. / Печалі бронзове лиття. / Лежать наморені солдати, / а не проживши й півжиття!* (7, с. 27); *Весна. / А вітер – наче восени. / Чекає дощ зірватися цюмиті. / Як рідко ти приходиш в мої сни! / Великим смутком спогади омиті* (5, с. 297).

Значна кількість окличних речень засвідчує надмірну емоційність поезій Ліни Костенко. Ступінь емоційності висловлення досягається завдяки глибоко продуманим комбінаціям синтаксичних засобів, що, підсилюючи емотивні можливості одиниць інших мовних рівнів, сприяють інтенсифікації висловлення, відображають авторське світосприйняття через призму ментального досвіду уявного отримувача інформації. В окличних реченнях досліджуваних творів змальовано психологічний стан людини або її реакцію на певні факти дійсності, такі конструкції змушують адресата переглянути свої життєві позиції, напр.: *Вона тим небом у тій хаті марила! / Вона така була ще молода! / Та яюсь так – то не знайшлося маляра. / Все яюсь так – то горе, то біда* (5, с. 97); *Це так природно – музика і час, / і Ваша скрізь присутність невловима. / Двори стоять у хуртовині айстр. / Яка сумна й красива хуртовина!* (5, с. 324).

Питальні конструкції в досліджених поезіях підпорядковуються емотивній функції, розкривають емоційно-оцінне значення, надають співрозмовникові певну інформацію, необхідну для конструювання

судження-відповіді. Питання як комунікативна інтенція мовця репрезентує не тільки власне-питальне значення, а й передає весь спектр семантики, пов'язаної з емоцією смутку, а саме: привертати увагу, спонукати до якихось дій або відповіді, нести в собі нову інформацію тощо, напр.: *Душа належить людству і епохам. / Чому ж її так раптом потрясли / осінні яблука, що сумно пахнуть льохом, / і руки матері, що яблука внесли?* (5, с. 27); *Біднесенький мій ліс, хіба уже пора? / А може, ти ще в осені побудеш? / Завернеш птиць сріблястого пера, / одягнеш листя і звірят побудиши* (5, с. 345); *Голос криниці, чого ж ти замовк? / Руки шовковиць, чого ж ви заклакли? / Вікна забиті, і висить замок – / ржова сержка над кіттиком клямки* (5, с. 15).

Важливою особливістю синтаксичних засобів вираження емоційних станів у поетичних творах Ліни Костенко є їх здатність актуалізувати в тексті цілий комплекс мовних засобів зображення почуттів і переживань людини. Так, емоційно-експресивна лексика, словотвірні та морфологічні засоби вираження категорії емотивності, тропи та стилістичні фігури в поєднанні із синтаксичними емотивами значно посилюють емоційність вислову, напр.: *Осінній день, осінній день, осінній! / О синій день, о синій день, о синій! / Осанна осені, о сум! Осанна. / Невже це осінь, осінь, о! – та сама* (5, с. 321); *Ти вчора поїхав, ти ж тільки поїхав учора, / а вже мені будень диктує доці та й доці. / І де ж мені взяти для дум зрівноважені чола, / для смутків сутулих – непродуктивні плаці?* (5, с. 309).

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що емотивна цінність речень спонукальної модальності в поезіях Ліни Костенко досить багатопланова. Комунікативна стратегія таких конструкцій спрямована на зближення з адресатом тексту, якої досягають прямим звертанням до нього, прагненням нав'язати адресатові свою волю, власне бачення проблеми, що загострює увагу, сприяє реалізації емотивної функції висловлення – спонукати адресата до діяльності, до відстоювання і пропагування певні ідеї, думки, переконання. Різні види вольового спонукування – наказ, вимога, заклик, побажання, застереження, порада, прохання і под. – нерідко супроводжуються емоцією смутку, надають висловленню значної експресивної сили, напр.: *Пишіть листи і надсилайте вчасно, / Коли їх ждуть далекі адресати, / Коли є час, коли немає часу, / І коли навіть ні про що писати* (5, с. 61); *Старий співав без гриму і гримас. / Були слова палкими й не сучасними. / О, заспівайте дівчині романс! / Жінки*

втомилась бути не прекрасними (7, с. 51); Хай не розбудить смутку телефон. / Нехай печаль не зрушиться листами. / Хай буде легко. Це був тільки сон, / що ледь торкнувся пам'яті вустами (5, с. 379).

Безполучниковість характеризується виразним інтонаційним малюнком, що дає змогу досягти місткої емоційної конденсації емоції смутку, посилює її, інтенсифікує. Безполучникові конструкції в поезіях Ліни Костенко підсилюють, загострюють увагу, активізують мислення, викликають почуттєву напругу, ускладнюють думку різними конотаціями, створюють феномен глибокого осмислення світу, напр.: *Учора в дощ зайшов до мене Блок. / Волосся мокре, на щоках росинки. / Блідий од смутку, тихий од думок, / близький до сліз, реальний до ворсинки. / Постояв трохи, слів не говорив, / поусміхався дивними очима. / І ніч у зламах врубелівських крил / стояла довго в нього за плечима... (5, с. 249); Виходжу в сад, він чорний і худий, / йому вже ані яблучко не ниться. / Шовковий шум танечної ходи / йому на згадку залишає осінь (7, с. 63).*

Синтаксичні конструкції із семантикою припущення, що найчастіше передається за допомогою вставних слів, нерідко в поетичних творах Ліни Костенко передають мотив смутку, сумніву, тривоги, напр.: *Білий причілок оббила сльота. / Хто там квилить у цій хаті ночами? / Може, живе там сама самота, / соває пустку у піч рогачами. / Може, це біль наш, а може, вина, / може, бальзам на занедбані душі – / спогад криниці і спогад вікна, / спогад стежини і дикої груші... (5, с. 15); Хтось, може, винен перед ними. / Хтось, може, щось колись забув. / Хтось, може, зорями сумними / у снах юнацьких не побув (7, с. 27); Не знаю, чи побачу Вас, чи ні. / А може, власне, і не в тому справа. / А головне, що десь вдалечині / є хтось такий, як невтоленна спрага (5, с. 281); Ти не заходиш. Кажуть, що ти вмерла. / Тоді був травень, а тепер зима. / Зайшла б, чи що, хоч сльози мені втерла. / А то пішла, й нема тебе, й нема...(5, с. 185).*

Незакінчені, перервані синтаксичні конструкції є засобом вираження емоції смутку в загальній вербальній репрезентації мовної картини, вони засвідчують намагання відтворити в пам'яті події, образи із минулого, висловити своє ставлення до повідомлення. Однією з семантичних особливостей досліджуваних незакінчених конструкцій є наявність у них вербально не вираженої семантики смутку, або підтексту, що формується на основі спільних знань, досвіду і

вербалізованої частини тексту, напр.: *І знов іде... Зникає за деревами... / Світанок стежку снігом притрусив. / Куди ж ти йдеши? Я жду тебе. / Даремно. Горить ліхтар, ніхто не погасив* (5, с. 185); *Куди піду? Куди тепер піду? / Де на землі земля обітована? / Казарми в Гефсіманському саду, / І всі народи – як розкрита рана...* (5, с. 366); *Я одягаю пурпуровий плащ. / Бики вже люттю наливають очі. / Я йду на них!.. Душе моя, не плач... / Ці види спорту вже тепер жіночі* (5, с. 210).

Повтори підсилюють емотивно-смыслову тональність смутку, яку, зазвичай, позначено засобами прямої лексико-семантичної номінації. Повторюватися можуть різні за обсягом фрагменти висловлювань:

а) окремі слова, напр.: *Руйновище віри, і розпач, і розпач! / Під попелом смутку похований шлях, / Зажурені друзі сахнулися врозтіч. / Посіяне слово не сходить в полях* (5, с. 599); *Одплач в мені, одплач і одболи, – / вони ж моїми друзями були!* (5, с. 217); *Не знав, не знав звіддар гостробородий, / Що в антисвіті є антізірки, / Що у народах є антинороди, / Що у століттях є антивіки* (5, с. 184);

б) словосполучення, напр.: *Білі, білі обличчя у чорній воді, / неповторні обличчя навік зостаються. / На старих фотографіях всі молоді. / На старих фотографіях мертві сміються* (5, с. 392);

в) речення або його частина, напр.: *А треба жити. Якось треба жити. / Це зветься досвід, витримка і гарт. / І наперед не треба ворожити, / І за минулим плакати не варт* (5, с. 13); *Це знаю я. Жалій мене, звездарю! / Це знаю я, і голову хилю. / У антисвіті зірочкою марю, / В антинароді свій народ люблю* (5, с. 184); *А ти десь там / за даллю вечоровою, / а ти десь там, за морем тишини, – / так владно, так повільно вичаровуєш / мене із ночі, з тиші, з далини* (5, с. 299).

Виразним засобом емотивного синтаксису є парцельовані конструкції. Парцеляція спрямована на смыслове поглиблення та емоційне виділення інформації, вона допомагає авторові реалізувати задум, сприяє адекватній інтерпретації тексту реципієнтом. В емотивному синтаксисі парцельовані конструкції є ефективним засобом відтворення емоції смутку, відповідних почуттів, настроїв тощо, напр.: *Осінній день березами почавсь. / Різьбить печаль свої дереворити. / Я думаю про тебе весь мій час. / Але про це не треба говорити* (5, с. 344); *Страшний калейдоскоп: / в цю мить десь хтось загинув. / В цю мить. В цю саму мить. У кожну із хвилин. / Розбився корабель. Горять Галапагоси. / І сходить над Дніпром гірка зоря-полін* (5, с. 7).

Вербалізації емоції смутку сприяють інвертовані структури, адже інверсія належить до однієї з тих синтаксичних категорій, що робить прагматичний потенціал висловлювання більшим за той, який йому надає семантика лексичних елементів. Інверсійно виділені одиниці мають особливий статус, вони отримують додаткове смислове й емоційне навантаження смутку, конкретизують почуття туги, напр.: *Проходить осінь, посмішка землиста. / Скліяють очі неба і води. / Суху розмову полум'я із листям / До ночі сумно слухають сади* (5, с. 337); *Оце і є усі мої права. / Уже й зникало сонце за горбами – / сад шепотів пошерхлими губами / якісь прощальні золоті слова...* (7, с. 63).

Отже, нами було встановлено, що базова емоція «смуток» може бути конструктивною, адже вона часто допомагає людині поглянути на світ по-новому, змушує її цінувати життя та близьких, переосмислити свої життєві орієнтири. Вербальній репрезентації емоції смутку на синтаксичному рівні сприяють структурні утворення з певним емотивним кодом, які виражають емотивність за рахунок незвичайної синтаксичної будови. До синтаксичних засобів вираження емоції смутку в поетичних творах Ліни Костенко відносимо окличні, питальні, спонукальні, інвертовані речення, вставні елементи, повтори, перерваність, незакінченість синтаксичних конструкцій, парцельовані структури. Перспективою подальших наукових пошуків є визначення лексико-стилістичних засобів вираження емоції «смуток».

Література

1. Арнольд И. В. Интерпретация художественного текста : типы выдвижения и проблемы экспрессивности / И. В. Арнольд // Экспрессивные средства английского языка. – Л. : Слово, 1975. – С. 11–20.
2. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика : семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти : [монографія] / Н. І. Бойко. – Ніжин : ТОВ Аспект-Поліграф, 2005. – 550 с.
3. Заболотська О. Лінгвостилістичні засоби вираження емотивності в романі Дж. Гріна «Винні зірки» / О. Заболотська // Науковий вісник Херсонського державного ун-ту. Серія Лінгвістика. – Випуск XXIV. – 2015. – № 24. – С. 109–117.
4. Изард К. Э. Психология эмоций / К. Э. Изард. – СПб. : Питер, 2000. – 464 с.
5. Костенко Л. Вибране / Л. Костенко. – К. : Дніпро, 1989. – 559 с.
6. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы и эмоции [Электронный ресурс] / А. Н. Леонтьев. – Режим доступа : <http://flogiston.ru/library/leontev>
7. Ліна Костенко: Навчальний посібник-хрестоматія / упорядн. Г. Клочек. – Кіровоград : Степова Еллада, 1999. – 320 с.
8. Ніколаєнко Л. І. Категоризація і мовне вираження емоцій співчуття та

злорадства (на матеріалі української, російської і польської мов) / Л. І. Ніколаєнко // Мовознавство – 2005. – № 1. – С. 45–57.

9. Пиотровская Л. А. Взаимодействие эмоциональной и рациональной оценки в процессе речи / Л. А. Пиотровская // Русский язык: исторические судьбы и современность. – М. : МАКС Пресс, 2007. – С. 28–29.

10. Психологос. Энциклопедия практической психологии [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.psychologos.ru>

11. Степанюк М. П. Репрезентація емоційного стану художнього персонажа в жіночому романі: лінгвокогнітивний і гендерний аспекти (на матеріалі романів Ш. Бронте та Е. Бронте) : дис. ... канд. філол. наук / М. П. Степанюк. – Херсон, 2016. – 242 с.

12. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови : [монографія] / В. А. Чабаненко. – Запоріжжя, 2002. – 351 с.

13. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В. И. Шаховский. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – 208 с.

14. Reeve G. M. Encyclopedia of Emotion, Twovolumes / G. M. Reeve, Y. Malamud Ozer, Y. Ito. – Westport, CT : ABCCLIO/greenwood Press, 2010. – 675 p.

Стаття надійшла до редакції 31.07.2017 р.